

פרק תשיעי — 'הכותב'; דף פג

קנה. א. האם וכיצד יש תוקף לסילוק הבעל מזכויות בנכסי אשתו; אכילת פירות ופירי פירות, מניעת מכירתה לנכסי מלוג, ירושתה?

ב. האומר לחברו דין ודברים אין לי על שדה זו (שהיא שלו) ואין לי עסק בה וידי מסולקת הימנה — מה דינו?

ג. נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר — האם מתנה עליה שלא יירשנה?

א. הכותב או אומר לאשתו, 'דין ודברים אין לי בנכסיך' — אם מכרה ונתנה — קיים, לפי שסילק עצמו מזכותו לעכב מכירתה. אבל משאר זכויות לא נסתלק, ואוכל פירות בחייה וירשה במיתתה — אם משום שאנו נוקטים את המשמעות הפחותה ביותר בסילוקו, כי יד בעל השטר על התחוננה, אם משום שמלשונו משמע שלא נסתלק מפירות ומירושה ('בנכסיך' — ולא בפירותיהם, ולא לאחר מיתה. רב אשי). ופירשו דבי רבי ינאי, בשכותב לה ועודה ארוסה, אבל לאחר הנישואין אין יכול לסלק עצמו, שכבר זכה ואי אפשר לאדם להסתלק מזכויותיו ונכסיו ללא הקנאה.

א. מדברי התוס' (ד"ה רב אשי) מבואר שלאביי לא תמכור לכתחילה, ולרב אשי נראה שיכולה אף לכתחילה למכור. ויש אומרים שגם לרב אשי אינה מוכרת לכתחילה (ע' בית שמואל ר"ס צב). ומדברי הרשב"א משמע שמוכרת לכתחילה לדברי הכל. (וע' גם בכ"ח צב).

ב. יש אומרים דוקא בארוסה מועיל סילוק, ולא קודם לכן. ואחרונים האריכו לישב המנהג לכתוב שטרי סילוק לאחר עשיית שידוכין, קודם הקדושין.

ג. אמר 'דין ודברים...' לאחר הנישואין וקנו מידו — לפירוש ר"י ועוד, נחלקו בזה רב יוסף ורב נחמן האם מועיל הקנין או שמא כיון שאמר לשון גרוע, אין מועיל. לדברי אביי לא נחלקו אלא בעורר וטוען לא הקניתי ממש אלא מ'דין ודברים', אבל בעומד — לדברי הכל מועיל. אמר אמימר: הלכה, מגופה של קרקע קנו מידו ומועיל הקנין, ואין חילוק בין עורר לעומד.

'דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירותיהם' — הרי זה אינו אוכל פירות בחייה. ואם מתה — יירשנה.

נחלקו הדעות (עתוס' לעיל ג. וב"ק פח) האם באופן זה מכרה בטל, שלא נסתלק אלא מזכות אכילת פירות, או מכרה קיים. (וע' קרבן נתנאל כאן; שבט הלוי ח"ו רז, ב).

לדברי רבי יהודה אוכל פירי פירות [כששייר הפירות ולקח בהם קרקע ועשתה פירות] עד שיכתוב 'דו"ד אין לי בנכסיך ובפירותיהם ובפירי פירותיהם עד עולם'. ונסתפקו בגמרא האם 'פירי פירות' דוקא או 'עד עולם' דוקא, או שניהם בדוקא.

א. לפי הצד ש'פירי פירות' דוקא, לפרש"י אם כתב 'בנכסיך ובפירותיהם עד עולם' אין מועיל סילוק מפירי פירות. ולפירוש התוס' מועיל.

ב. קיימא לן כרבי יהודה, וגם נוקטים לחומרא להצריך שתי הלשונות, 'פירי פירות עד עולם', הואיל ויד בעל השטר על התחוננה. (עפ"י ר"ן).

כתב 'דין ודברים אין לי בנכסיך ובפירי פירות' — נסתפקו בגמרא מהו שיאכל פירות.

'דין ודברים אין לי...' בחיך ובמותך' — אם מתה אינו יורשה. רשב"ג אומר: יירשנה, מפני שמתנה על מה שכתוב בתורה. וכן פסק רב אך מטעם אחר, שסובר ירושת הבעל דרבנן וחכמים עשו חיווק לדבריהם כשל תורה.

לפרש"י משמע שלמ"ד עשו חכמים חיווק לדבריהם, אין מועיל סילוק מאכילת פירות. והתוס' חולקים וסוברים שלא ראו בזה צורך לחזק דבריהם, מאחר ופירות נכסי מלוג אינם מצויים.

ב. האומר לחברו דין ודברים אין לי על שדה זו ואין לי עסק בה וידי מסולקת הימנה — לא אמר כלום, שאין כאן לשון מתנה או הפקרה.

אמר לשונות אלו וקנו מידו — לפרש"י בזה נחלקו רב יוסף ורב נחמן אם מ'דין ודברים' קנו מידו ואינו מועיל, או מגופה של קרקע קנו ומועיל, וכדלעיל. ור"י תמה מה מועיל קנין, והלא אין כאן צד שכנגד אלא מפקירה לכל. ואולם רש"י פרש שמדובר בשני שותפים, ונסתלק האחד מחלקו ועשה קנין אם השני, ולכך נידון כמי שמקנה לו. (ערא"ש).

ג. נחלה הבאה לו לאדם ממקום אחר (על ידי מעשיו, כגון נחלת אשתו, אבל לא יורש דאורייתא (רש"י). יש אומרים: דוקא בדבר שזוכה בו על ידי תקנת חכמים, ויש אומרים אף דבר שזוכה בו מהתורה, מלבד ירושה שנחשב כאילו כבר זכה בנחלה) — אדם מתנה עליה שלא יירשנה, וכדבר שאמר האומר אי אפשר בתקנת חכמים שנתקנה לטובתו — שומעים לו.

דפים פג — פד

קנו. א. המתנה על מה שכתוב בתורה או על דין מדרבנן — האם תנאו קיים?
ב. האם ירושת הבעל מדאורייתא או מדרבנן? אלו נפקותות מבוארות בסוגיא בשאלה זו?
ג. מי שהורישתו אשתו בית הקברות של משפחתה, וכן הקונה מקום קברו של אדם — האם זכאים בני המשפחה ליטול את מקום הקבר?

א. לדברי רשב"ג, המתנה על מה שכתוב בתורה — תנאו בטל, ואפילו בדבר שבממון כגון ירושת הבעל, כאמור. (וכן סובר רבי מאיר). ורבי יהודה אומר: תנאו קיים.
רב סובר שבין מתנה עמש"כ בתורה, כגון על מנת שאין לך עלי אונאה [ואפשר דוקא בכגון זה שאינו יודע אם יתאנה כדי שימחל, אבל כשיודע ודאי ומוחל, אפשר שתנאו קיים כרבי יהודה. עפ"י ב"מ נא:], בין מתנה על דין דרבנן כגון ירושת הבעל — תנאו בטל, שעשו חכמים חיווק לדבריהם כשל תורה. [ואפילו רבי יהודה שאומר המתנה עמש"כ בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, מודה בדרבנן כגון כתובה, שעשו חכמים חיווק לדבריהם יותר משל תורה ותנאו בטל. ורבי יוסי חולק וסובר שאפשר להתנות. כדלעיל נו-ג].

להלכה המתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון — תנאו קיים. (ע' אה"ע לח,ה). ונחלקו הראשונים, האם מחלוקת התנאים כשאמר 'על מנת שאין עלי דין...' (וכן דייקו מרש"י כאן פד רע"א), או 'על מנת שתמחלי...'. וע"ע במכות ג. וע"ע קצוה"ח רט,יא).

ב. ישנם תנאים הנוקטים ירושת הבעל דאורייתא (... לשארו הקרב אליו ממשפחתו — וירש אתה), וכן סובר רשב"ג במשנתנו. וכן דעת רבי מאיר וחכמים (בבכורות נב:). ורבי יוחנן בן ברוקא (כהסבר רב). ויש סוברים ירושת הבעל דרבנן. כן דעת רבי אלעזר (שם), וכן נקט רב.
נפקא מינה לענין בעל המתנה שלא יירשנה, האם דינו כמתנה על מה שכתוב בתורה או על דין שמדבריהם. וכן נפקא מינה לענין חזרה ביובל, שירושה אינה חוזרת ביובל אלא מקח (ויש אומרים אף מתנה), הלכך אם ירושת הבעל דרבנן — מחזיר ביובל, משא"כ אם ירושתו מדאורייתא. (כן משמע ממהלך הסוגיא, וכן בארו בבכורות נב: את מחלוקת התנאים שם, אם ירושת הבעל חוזרת ביובל).
הרמב"ם (נחלות א,ח) פסק ירושת הבעל דרבנן ואעפ"כ אינו מחזיר ביובל, דלא כסוגינתנו. (וע' חזון איש אה"ע עה,ד). ויש פוסקים שמחזיר (ע' בהגהות אשר"י). והראב"ד פסק ירושת הבעל דאורייתא.

ג. מי שהורישתו אשתו בית הקברות של משפחתה, יחזיר להם את המקום בדמים, וינכה להם מן הדמים את דמי קבר אשתו, שהרי חייב הוא בקבורתה.